

15. Статистички годишњак Републике Србије, 2015. – Београд : Републички завод за статистику, 2015. – 438 с.
16. Demographics of Serbia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Serbia#1950.E2.80.932014
17. Nikitovic Vladimir. Demografska buducnost Srbije: imigracija kao izvesnost? / Vladimir Nikitovic // Službeni glasnik. – Београд : Institut društvenih nauka, 2010. – 202 с.
18. Penev G. Demografske promene u Srbiji, 1991–2002 // Pregled SCG. – Београд, 2004. – God. XLVIII. – № 1. – С. 3–20.
19. Penev Goran. Prostorni aspekti emigracije iz Srbije. Tri «vruće» emigracione zone / Goran Penev, Jelena Predojević-Despić // Stanovništvo. – 2012. – № 2. – С. 35–64.
20. Population growth rate // CIA – The World Factbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2002rank.html?countryName=Serbia&countryCode=rs#ri>
21. Predojević-Despić J. Migrantske mreže: nezaobilazna perspektiva u proučavanju savremenih međunarodnih migracija / J. Predojević-Despić // Sociološki pregled. – 2009. – № 43 (2). – С. 209–229.
22. Rašević Mirjana. Demografska slika Beograda na početku 21.veka / Mirjana Rašević, Goran Penev // Stanovništvo. – 2006. – № 1. – С. 81–96.

УДК 911.3:314.18(497.16)

М. В. Гловацька – студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Сучасна демографічна ситуація в Чорногорії

*Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин СНУ ім. Лесі Українки
Науковий керівник: В. Й. Лажнік – кандидат географічних наук, доцент, професор кафедри країнознавства і міжнародних відносин СНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто особливості протікання сучасних демографічних процесів у Чорногорії. Проаналізовано динаміку чисельності населення, показники народжуваності, смертності й природного приросту населення у післявоєнний період та на початку ХХІ ст. Охарактеризовано сучасну статеву, вікову та сімейну структури населення Чорногорії.

Ключові слова: Чорногорія, відтворення населення, народжуваність населення, смертність населення, статеву структура, вікову структура, сімейна структура, міграція населення.

Hlovatska M. V. The Current Demographic Situation in Montenegro. Features of current demographic processes in Montenegro where overviewed. The dynamics of population, fertility, mortality and natural population growth in the postwar period and at the beginning of the XXI century were analyzed. Modern gender, age and family structure of the population of Montenegro were characterized.

Key words: Montenegro, population reproduction, fertility, mortality, population growth, population by sex, age structure, structure of family, migration of population.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку суспільства дослідження демографічних процесів окремої країни є одним із

важливих завдань країнознавчої науки, адже вони становлять частину комплексної країнознавчої характеристики певної країни.

Висвітлення цих процесів є метою досліджень багатьох вчених, проте в українській науці недостатньо приділена увага країнам, які порівняно нещодавно стали повноправними суб'єктами міжнародних відносин та окремим об'єктом країнознавчих досліджень, здобувши свою незалежність. До таких країн належить і Чорногорія, яка є однією наймолодших держав не лише Центрально-Східної Європи, а й світу.

Аналіз останніх публікацій з цієї проблеми. Аналіз демографічної ситуації в Чорногорії становить предметну частину дослідження переважно чорногорських та сербських науковців. Особливе значення мають щорічні публікації Статистичного бюро Чорногорії, де розглядаються основні статистичні дані стосовно демографічних процесів країни. У 2011 р. в Чорногорії був проведений другий загальнодержавний перепис населення, дані якого є важливим джерелом для детальнішого висвітлення цієї теми дослідження. В українській науковій літературі загалом відсутні напрацювання з цієї тематики, що зумовило потребу в проведенні цього дослідження. Тому **метою** дослідження є аналіз сучасної демографічної ситуації та особливостей протікання демографічних процесів у Чорногорії.

Основними **завданнями** дослідження є:

- розглянути особливості демографічного розвитку населення Чорногорії у різні періоди її існування (до здобуття незалежності та після);
- виявити характерні риси відтворення населення Чорногорії на сучасному етапі;
- охарактеризувати сучасну вікову, статеву й сімейну структури населення;
- з'ясувати роль міграційних процесів у динаміці населення країни.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Чорногорію відносять до невеликих за чисельністю населення країн світу. У 2014 р. за цим показником вона зайняла 167 місце серед усіх країн світу [1]. За даними Статистичного бюро Чорногорії, станом на середину 2014 р. кількість населення країни становила 621 810 осіб [8].

На початку Другої світової війни чисельність населення Чорногорії становила 422 тис. осіб, а уже в 1948 р. воно зменшилося майже на 50 тис. осіб до показника 377 305 тис. осіб, що було наслідком воєнних дій. Проте, незважаючи на численні людські втрати, у наступні роки почала проявлятися тенденція до збільшення кількісного складу населення в середньому на 30–60 тис. осіб щорічно (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення Чорногорії у 1948–1991 рр.*

Рік	1941	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Кількість населення, осіб	422 000	377 305	419 950	471 994	529 604	584 310	615 035
Кількісні зміни, осіб	-	-44 695	+42 645	+52 044	+57 610	+54 706	+30 725

* Складено за: [6].

У 2003 р. було досягнуто найвищого історичного показника чисельності населення Чорногорії – 673 094 осіб, коли вона ще перебувала у складі союзної держави із Сербією. У 2006 р. після отримання Чорногорією незалежності кількість населення становила близько 624 тис. осіб, а уже у 2008 р. цей показник сягнув 628 804 осіб. За два роки чорногорців стало більше майже на 5 тис. осіб. Проте уже у 2011 р. статистика засвідчила зменшення чисельності населення, адже

Статистичне бюро Чорногорії надало інформацію про те, що у країні проживає 620 029 мешканців. Його кількість зменшилась на 8 тис. осіб.

Слід відзначити, що для динаміки чисельності населення Чорногорії у різні періоди її існування характерними були дві тенденції. По-перше, інтенсивне збільшення чисельності населення з 1953 р. до 1991 р., коли Чорногорія перебувала у складі Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії. По-друге, зменшення чисельності населення стало очевидним у 2006 р. та у наступні роки, коли Чорногорія стала самостійною державою й разом із незалежністю отримала низку соціально-економічних проблем, які віддзеркалилися на кількісному складі населення країни. Попри це, чорногорські демографи вважають, що до 2035 р. населення Чорногорії може зрости до 730 тис. осіб.

Важливим демографічним показником є приріст населення, який прямо впливає на його динаміку. Станом на 2014 р. для Чорногорії характерним був додатний природній приріст населення, який становив +2,4 ‰. Проте у Чорногорії помітні різкі диспропорції й відмінності в рівнях народжуваності та смертності населення на регіональному рівні. Найнижче значення коефіцієнта народжуваності у 2014 р. зафіксоване у громаді Петніца (2,3 ‰). У 14 громадах значення цього коефіцієнта було нижчим за середньодержавний показник (12,1 ‰), проте здебільшого на 1–3 ‰. Найвищий рівень народжуваності населення мали громади Будва (15,8 ‰), Рожає (14,7 ‰) та столична громада Подгориця (13,8 ‰) [8].

Середньодержавний показник народжуваності населення Чорногорії має тенденцію до збільшення, адже у 2006 р. він складав 11,8 ‰, у 2011 – 11,6 ‰, то у 2014 р. він зріс на 0,5 ‰ проти 2011 р. У 2011 р. найвищі показники народжуваності були зафіксовані у громадах Рожає (15,7 ‰), Подгориця (13,2 ‰) та Будва (12,2 ‰). Їх лідерство у процесах народжуваності по країні збереглося.

Коефіцієнт смертності населення у 2014 р. становив 9,7 ‰. Найвищі його показники були зафіксовані у громадах Шавник (20,8 ‰), Плевля (18,9 ‰), Жабляк (18,7 ‰). Показники смертності мають тенденцію до збільшення. Якщо у 2003 р. цей коефіцієнт дорівнював 9 ‰, то у 2006 р. уже 9,4 ‰ [8]. Проте, незважаючи на збільшення коефіцієнту смертності, населення Чорногорії збільшуються за рахунок народжуваності, що дає змогу підтримувати стабільний додатний природній приріст.

Процеси природного відтворення значно впливають на статево-вікову структуру населення. Безумовно, у Чорногорії домінує жіноче населення (50,6 ‰). Проте у статево-віковій піраміді населення помітні значні диспропорції, оскільки у вікових групах до 30–34 років переважає чоловіче населення, а уже з 40–44 років – повністю жіноче. Цікавим є той факт, що у Чорногорії народжується більше хлопчиків, оскільки на 100 новонароджених дівчаток у країні припадає 110 хлопчиків. Безумовно, у цьому плані Чорногорія належить до окремої групи країн, адже в ній не фіксуються загальносвітові тенденції, де дівчатка при народженні становлять більшість. Цей процес пояснюється досить негативним явищем. Відомо, що Чорногорія як патріархальна країна, де народження хлопчика є набагато радіснішою подією, ніж дівчинки, адже народився майбутній спадкоємець. Досить поширеними є аборти на ранніх стадіях вагітності, коли подружжя дізнається, що первістком буде дівчинка.

У віковій структурі населення нині відбуваються деструктивні процеси, які свідчать про посилення процесів старіння чорногорської нації. Якщо у 2011 р. частка осіб у віковій групі старше 65 років становила 12,8 %, то у з 2014 р. вона зросла на 0,7 % до показника 13,5 %. Процес старіння більш виражений у жінок, ніж у чоловіків. Частка жінок у віці старше 65 р. у 2014 р. становила 15,3 %, тоді як чоловіків – 11,5 %. Це пов'язано із високою смертністю чоловіків у старшому віці [8].

Кількість осіб, які не досягли 15-річного віку, у період між 2011–2014 рр. зменшилась із 19,2 % до 18,5 %. У 2014 р. у цій віковій категорії у кількісному вираженні переважали чоловіки (19,5 %), жінок було менше на 2,5 %.

Попри старіння чорногорського народу основною віковою категорією залишається працездатне населення у віці 15–64 років, а це 67,9 % населення країни (2014 р.). Їх кількість зменшилась порівняно з 2011 р. усього на 0,3 %.

Середня тривалість життя населення в Чорногорії має тенденцію до збільшення. Якщо у 2002–2004 рр. середня тривалість життя всього населення становила 74,5 роки (чоловіків – 71,7 років, жінок – 76,6 років), то у 2014 р. вона збільшилася до 76 років. Нині жінки в середньому проживають 78,1 років, а чоловіки – 73,9 років [2; 8]. За мірками ООН, різниця у 3–5 років є допустимою, а для Чорногорії вона складає 4,2 років, проте існує загроза збільшення цього розриву між жінками та чоловіками у найближчі роки.

Щодо сімейної структури населення, то слід зазначити, що у середньому на 1 жінку репродуктивного віку припадає 1,7 дитини. Середній вік вступу у шлюб є дуже високим. Якщо у 1990 р. він складав 24,1 років для жінок і 28,8 для чоловіків, то станом на 2014 р. для жінок він складає 27,5 років, а для чоловіків – 30,9 років. Проте, незважаючи на високий шлюбний вік, загалом по країні кількість одружень переважає над кількістю розлучень. У 2014 р. цей показник склав 3537 одружень на 584 розлучень. На 1000 одружених розлучуються 165,6 осіб [4]. У середньому коефіцієнт одружень склав 5,7 ‰, а коефіцієнт розлучень – 0,9 ‰.

Більшість жіночого та чоловічого населення станом на 2014 р. перебували у шлюбі, а це 54 % і 56 %, відповідно. Близько 3–4 % встигли уже розлучитись, а 33 % – ніколи не одружувались. Для жіночого населення високою є частка вдів (15 %), при цьому для чоловіків цей показник є низьким (3 %). Цей фактор знову підтверджує те, що однією із гострих демографічних проблем є смертність саме серед чоловічого населення.

Середня густина населення Чорногорії є не дуже високою й складає 44 особи на 1 кв. км. Більшість населення Чорногорії проживає у містах (64 %), решта віддає перевагу сільському типу життя (36 %). Найбільш заселеною є Подгориця, кількість населення якої складає близько 185 тис. осіб. Після неї йдуть міста Герцег Нови – 80 тис. осіб, Нікшич – 72 тис. осіб, Бієло Поле – 46 тис. осіб, Бар – 42 тис. осіб та Плевля – 30 тис. осіб. А найменшими за чисельністю є такі громади Чорногорії, як Шавник – 2 тис. осіб, Плужіне – 3,2 тис. осіб, Жабляк – 3,5 тис. осіб, Андрієвиця – 5 тис. осіб, Колашин – 8 тис. осіб [7].

Характерними для Чорногорії є й міграційні процеси, які впливають на розселення та концентрацію населення загалом. У 2014 р. у міграційній статевій структурі переважали жінки (55 %), а це 2301 осіб, а на чоловіків мігрантів припадало 45 %, тобто 1901 осіб. Середньодержавний міграційний коефіцієнт у 2014 р. становив 6,8 % [3; 8].

Слід зазначити, що наінтенсивніше міграційні процеси в Чорногорії зафіксовані у період між 1990–1999 рр., коли близько 42 тис. осіб прибули у країну на постійне місце проживання. Це були переважно біженці з Хорватії, Боснії і Герцеговини та Косово.

У 2014 р. позитивний рівень міграційного приросту мали 5 громад – Подгориця, Будва, Бар, Улцинь і Тиват. У решти громадах спостерігався від'ємний міграційний приріст, при цьому найвищий він був у Шавнику [3]. У 2008 р. у 7 громадах був позитивний міграційний приріст, а у 14 – негативний.

У 2011 р. найбільша кількість іммігрантів прибула до Чорногорії із сусідньої Сербії (55 560 осіб), а також із Боснії і Герцеговини (21 849), Хорватії (8821), Косово

(8137), Німеччини (6608), Росії (2266), Македонії (2062), США (1945), Словенії (1667), Албанії (1546), Італії (1286) та Швейцарії (1092) [5].

Недержавна організація «Euromost», яка здійснює моніторинг міграційних процесів у Чорногорії, відзначила, що велика кількість осіб виїжджає до країн ЄС з метою працевлаштування, здобуття вищої освіти або відновлення родинних зв'язків. Найпопулярнішою у цьому плані є Німеччина, а також Італія. Серед інших країн найчастіше чорногорці виїжджають до Сербії, Туреччини та Хорватії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сучасна демографічна ситуація у Чорногорії є стабільною, оскільки за останні роки не відбулося кардинальних змін у чисельності населення країни. Проте це не є позитивним процесом, тому щоразу в найближчі роки можуть почати наростати негативні демографічні процеси, які, насамперед, пов'язані зі старінням чорногорського народу та підвищенням середньої тривалості життя населення, високим шлюбним віком, що впливає на створення сімей та відповідно народжуваність. Гострою проблемою залишається смертність серед чоловічого населення. На порядку денному стоїть і проблема абортів, які негативно впливають на процеси народжуваності й реалізують так звану статеву дискримінацію у ще навіть ненароджених дітей. Ці процеси можуть вплинути на зменшення чисельності населення, тому на державному рівні повинна бути запроваджена ефективна демографічна політика, а також підтримка молодих сімей та доступ до якісної охорони здоров'я для усіх верств населення. Перспективи подальших досліджень пов'язані з детальнішим аналізом демографічної ситуації в громадах Чорногорії.

Джерела та література

1. Список країн світу за чисельністю населення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_населенням
2. Goran R. Movement population in the second of XX and beginning of XXI century: the case Northeastern Montenegro / R. Goran, B. Jelisavka // Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences. – 2013. – № 1. – P. 66–79 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.rjoas.com/issue-2013-01/i013_article_2013_09.pdf
3. Internal migration in Montenegro in 2014. – Podgorica, 17 April 2015. – № 73. – 4 p. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.monstat.org/userfiles/file/demografija/migracije/2014/Internal%20migration%20in%20Montenegro%20in%202014.pdf>
4. Marriages and divorces in Montenegro, 2014. – Podgorica, 30 April 2015. – № 90. – 3 p. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.monstat.org/userfiles/file/demografija/brakovi/2014/mariages%20and%20divorces%202014-engl.pdf>
5. Migration of population 2011. – Podgorica, 15 May 2012. – № 108. – 4 p. [Electronic resource]. – Access mode : http://www.monstat.org/userfiles/file/demografija/migracije/Migracije%20unutar%20Crne%20Gore%20u%202011_%20godini%20-%20eng%20PDF.pdf
6. Penev G. Demografski trendovi u Crnoj Gori od sredine 20. vijeka i perspektive do 2050. godine / G. Penev. – Podgorica : Zavod za statistiku Crne Gore – Monstat, 2009 (Podgorica : 3M Makarije). – 206 s.
7. Stanovništvo prema starosti, polu i tipu naselja po opštinama, kao i najčešć imena u Crnoj Gori. – Podgorica, 2011. – № 117 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%20starost%204%2009%202011%20prevod.pdf>
8. The estimate of number of population and demographic indicators 2014. – Podgorica, 31 July 2015. – № 169. – 9 p. [Electronic resource]. – Access mode : [http://www.monstat.org/userfiles/file/demografija/procjene%20stanovnistva/2015/demografski%20indikator%202015%20-eng\(1\).pdf](http://www.monstat.org/userfiles/file/demografija/procjene%20stanovnistva/2015/demografski%20indikator%202015%20-eng(1).pdf)

9. Vital statistics in Montenegro 2013. – Podgorica, 23 April 2014. – № 103. – 5 p. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.monstat.org/userfiles/file/demografija/prirodno%20kretanje%202013/2012%20prirodno%20kretanje%20saopstenje%20eng.pdf>

10. Vital statistics in Montenegro, 2014. – Podgorica, 23 April 2014. – № 83. – 5 p. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.monstat.org/userfiles/file/demografija/2015/Vital%20statistics%20in%20Montenegro,%202014.pdf>.

УДК 327(430)

М. П. Софіюк – студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Сучасна демографічна ситуація в Казахстані

*Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин СНУ ім. Лесі Українки
Науковий керівник: **І. П. Мандрик** – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин СНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто сучасну демографічну ситуацію в Казахстані. Проаналізовано основні демографічні показники населення в країні. Приділено увагу основним демографічним проблемам.

Ключові слова: Казахстан, демографія, населення, етнічний склад, міграція, щільність населення, демографічна політика.

Sofiyuk M. P. The Current Demographic Situation in Kazakhstan. The current demographic situation in Kazakhstan is reviewed. The basic demographics population in the country are analyzed. Attention is paid to the main demographic problems.

Key words: Kazakhstan, demographics, population, ethnic composition, migration, population density, population policy.

Актуальність теми дослідження. Демографічний чинник є одним із визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави, а проблеми оптимального демографічного розвитку слід розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і, водночас, як результат її функціонування.

Метою публікації є дослідження демографічної ситуації в Республіці Казахстан.

Виходячи з основної мети, було сформульовано такі **завдання**:

- визначити основні умови та чинники формування демографічної ситуації в Казахстані;
- проаналізувати основні демографічні показники в Казахстані;
- показати вплив демографічної політики на демографічну ситуацію в країні;
- визначити проблеми та перспективи регулювання демографічної ситуації в Казахстані.